

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

Отже, законний інтерес поєднує в собі як об'єктивні, так і суб'єктивні засади. Законний інтерес, з одного боку, пов'язаний із суб'єктивним ставленням особи до об'єктивно існуючої реальності, з другого – сам інтерес є об'єктивною реальністю, яка усвідомлюється особою у зв'язку з її потребами.

Коло сформованих теоретичних підходів і проблем, пов'язаних із фундаментальним значенням категорії «законний інтерес» для галузевої правової матерії, робить актуальним необхідність звернення науки до комплексного розроблення теорії «законний інтерес» у цивільному процесуальному праві.

Література

1. Кройтор В. А. Категорія «законний інтерес» в цивільному процесі / В. А. Кройтор // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали «круглого столу», 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 19–23.
2. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – 205 с.
3. Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – 322 с.
4. Гетьманцева Н. Д. Интерес в правовому регулюванні трудових відносин / Н. Д. Гетьманцева // Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 618: Правознавство. – Чернівці : Рута, 2012. – С. 66–70.
5. Общая теория права: Лекции профессора Московского университета Г. Ф. Шершеневича, читанные в Московском коммерческом институте в 1909/10 г. – М., 1911. – 83 с.

*Заботін В. В.,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі підкреслюється, що правова допомога знаходиться в центрі заходів, що здійснюються державою для належного доступу до правосуддя. Система правосуддя може виступати досконалою на папері, але якщо окремі громадяни не мають можливості на практиці реалізувати право на справедливий судовий розгляд внаслідок практичних перешкод, національна судова процедура не може вважатися «системою правосуддя» [1, р. 9; 2, с. 109–110; 3, с. 26, 42]. Як впливає з прецедентної практики Європейського суду з прав людини, зокрема «Ейрі проти Ірландії», одним із засобів забезпечення доступності правосуддя виступає система надання правової допомоги.

На наш погляд, для того щоб скористатися правовою допомогою через запроваджену систему, необхідно насамперед мати реальну можливість звернутися до суб'єкта, уповноваженого її надавати. Тому й не дивно, що на сьогодні в ході рефор-

мування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів [4] одним із пріоритетних питань, яке, як уявляється, потребує першочергового вирішення, є забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги, адже правове регулювання надання останньої в національній правовій системі містить ряд недоліків, які суттєво впливають на можливість особи отримати доступ до правосуддя.

Так, прогалиною слід визнати положення п. 2 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI [5] (далі – Закон України «Про БПД»), де передбачено, що право на безоплатну вторинну правову допомогу мають: діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Однак законодавець не врахував, а в науковій літературі [6, с. 757–761; 7, с. 333–343] не звернули увагу на те, що на практиці можуть мати місце випадки, коли дитина (діти) взагалі залишається без піклування. Наприклад, суд, розглядаючи цивільну справу в порядку окремого провадження про обмеження цивільної дієздатності одного із батьків (за умови відсутності іншого), за наявності в нього дитини повинен залучити останню як заінтересовану особу. У цьому випадку виникає проблема, хто представлятиме інтереси такої дитини, адже вона є неповнолітньою, а отже, і процесуально недієздатною (ст. 29 ЦПК України), а її законний представник не спроможний виконувати відповідні функції у судочинстві, бо щодо нього вирішується питання про обмеження його в цивільній дієздатності. Як наслідок, вказана дитина навряд чи зможе належним чином самостійно репрезентувати свої інтереси в суді. При цьому також слід враховувати те, що орган опіки та піклування не може вступити у справу як суб'єкт, визначений у ст. 45 ЦПК України, оскільки він вже бере участь у іншій процесуальній формі (надає висновок на виконання своїх повноважень). І в той же час цей орган не має підстав для призначення іншої особи законним представником. Тому, на нашу думку, положення п. 2 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про БПД» доцільно доповнити наступним змістом: «діти у справах про обмеження цивільної дієздатності, визнання недієздатним одного з їх батьків, у разі відсутності другого із батьків».

Більш того, можна навести приклад неузгодженості між положеннями Закону України «Про БПД» та Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI [8] (далі – Закон України «Про судовий збір»). Так, особа, яка має особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною (п. 9 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про БПД»), з одного боку, має право отримати безоплатну вторинну правову допомогу у формі представництва в суді, а, з другого боку, вона повинна сплачувати судовий збір, згідно із Законом України «Про судовий збір». Однак, виходячи з того, що в основу безоплатної правової допомоги має бути покладено матеріальний (економічний) критерій [9, с. 137; 10, с. 36, 45], повинна діяти презумпція: через відсутність у певного суб'єкта достатніх коштів для укладення договору про надання правової допомоги адвокатом він може звернутися за безоплатною правовою допомогою, включаючи й звільнення від сплати судового збору, до держави. Таким чином, вбачається, що закріплення вказаної категорії осіб серед суб'єктів отримання безоплатної вторинної правової допомоги недоцільно, оскільки така підстава по суті не має відношення до їх матеріального становища, тому треба привести у відповідність нормативні приписи Закону України «Про БПД» та Закону України «Про судовий збір».

Крім того, викликає певні зауваження сам порядок звернення до Центру з надання зазначеної допомоги чи до територіального органу юстиції з метою отримання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, з аналізу положень статей 18 і 19 Закону України «Про БПД» випливає, що суб'єктом звернення може виступати особа, яка досягла повноліття, або стосовно неповнолітніх, недієздатних та обмежених у дієздатності, їх законні представники. Однак вказані суб'єкти можуть і не знати про наявність у них можливості скористатися правовою допомогою адвоката безоплатно. З наведеного випливає питання, хто їм допоможе дізнатися про їх права та обов'язки під час судового розгляду цивільної справи.

У зв'язку з цим ми погоджуємося з Г.О. Світличною [11] стосовно доцільності закріплення права ініціювання здійснення вищенаведеної допомоги також і за судом шляхом наділення його повноваженнями вирішувати питання щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги в судовому засіданні (за нормами ЦПК України) та звертатися до відповідного Центру з надання зазначеної допомоги чи до територіального органу юстиції з вимогою про призначення конкретного адвоката (за положеннями Закону України «Про БПД»). Хоча в юридичній літературі існує протилежний погляд, проте ми виходимо з такого: по-перше, як випливає із системного аналізу положень статей 10, 27, 167 і 235 ЦПК України, законодавець наділив судовий орган повноваженнями щодо роз'яснення особам, які беруть участь у справі, їх прав та обов'язків, попередження про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій, а також сприяння здійсненню їхніх прав у певних випадках. Одним із таких прав саме і є можливість отримати правову допомогу. По-друге, не слід забувати, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Остання відповідає перед людиною за свою діяльність, а забезпечення її прав і свобод є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

До того ж у практиці національних судів уже мали місце випадки, коли вони в одних справах безпосередньо в судовому засіданні задовольняли клопотання про надання безоплатної вторинної правової допомоги (ухвала Вінницького міського суду від 06.08.2015 р.) [12], а в других справах відмовляли в їх задоволенні (ухвала Попільнянського районного суду Житомирської області від 29.07.2015 р.) [13]. Проте з мотивів, зазначених вище, останній випадок потрібно визнати неправильним, незважаючи на те, що з формальних підстав його можна вважати правильним, оскільки він відповідає вимогам ст. 18 Закону України «Про БПД» через те, що суд не є належним суб'єктом звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Зважаючи на вищенаведене, узагальнимо, що забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги в Україні на теперішній час потребує вдосконалення щодо такого: по-перше, розширення кола осіб, які можуть отримати вказану допомогу; по-друге, узгодження положень Закону України «Про БПД» із нормами Закону України «Про судовий збір»; по-третє, включення суду в порядок ініціювання отримання безоплатної правової допомоги суб'єктами, які мають на це право. Усе це сприятиме належному та ефективному відправленню правосуддя в цивільних справах.

Література

1. Making Legal Aid a Reality: A Resource Book for Policy Makers and Civil Society. – Public Interest Law Institute, 2009.

2. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія / Л. М. Москвич ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : ФІНН, 2011. – 376 с.
3. Шереметова Г. С. Право на бесплатную юридическую помощь в гражданском процессе : монография / Г. С. Шереметова. – М. : Статут, 2015. – 176 с.
4. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : затв. Указом Президента України від 20.05.2015 №276/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – №41. – Ст. 1267.
5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 №3460-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – №51. – Ст. 577.
6. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юрид., 2008. – 926 с.
7. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / за ред. В. В. Комарова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2016. – 848 с.
8. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 №3674-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – №14. – Ст. 87.
9. Панченко В. Ю. Юридическая помощь (вопросы общей теории) : монография / В. Ю. Панченко. – Красноярск : Сиб. федер. ун-т, 2011. – 279 с.
10. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України / авт.-упоряд. О. А. Банчук. – К. : Факт, 2004. – 336 с.
11. Світлична Г. О. До питання про надання правової допомоги у цивільному судочинстві / Г. О. Світлична // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 27 трав. 2016 р. – Х. : ХНУВС, 2016. – С. 290–293.
12. Ухвала Вінницького міського суду від 6 серпня 2015 року по справі №127/9333/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48076056>.
13. Ухвала Попільнянського районного суду Житомирської області від 29 липня 2015 року по справі №288/798/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47740779>.

*Лесько А. О.,
секретар дисциплінарної секції
Вищої ради юстиції*

ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В КОНТЕКСТІ АКТИВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Право на правову допомогу є невід'ємною складовою прав і свобод людини і громадянина, гарантоване ст. 59 Конституції України [1]. У цивільному судочинстві наведене положення Конституції знайшло своє відображення в ст. 12 ЦПК України, яка наголошує, що особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом [2].

Вважаємо доцільним приділити увагу аналізу Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. №23-рп/2009 у справі №1–23/2009 за конституційним